

VYUČOVÁNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ V ČECHÁCH A NA MORAVĚ NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH NA KONCI 18. STOL.

B. NĚMEČKOVÁ

Téměř v celé Evropě vnikají v druhé třetině 18. stol. do pedagogiky nové směry. Vše staré je zavrhováno, hledají se nové cesty, experimentuje se. Tento kvas je, mimo jiné, vyvolán rozvojem nových ekonomických vztahů a novými filosofickými proudy té doby.

Názory jsou tak různorodé, jak jsou různé individuality, jež je hlásají. Do popředí současného vychovatelství vystupuje pietista Francke, jenž učí, že žák ve škole má poznat pouze to, čím by oslavil Boha, stejně jako Pestalozzi, řešící veškerou problematiku nesmírnou láskou k dítěti, právě tak jako praktikové Kindermann, Sextroh nebo Campe, kteří chtějí, aby škola dala žákům pouze tolik všeobecných znalostí, kolik jich budou při svém povolání potřebovat, aby je však, pokud možno, naučila základům tohoto povolání, ale navíc jim vstřípla neobyčejnou píli.

Co si měly tehdejší školské orgány z těchto často protichůdných směrů vybrat? Kde začít s reformou, kterou si vynutila sama doba? Před takovouto problematikou stály tehdy téměř všechny evropské státy. Je pochopitelné, že se těmto otázkám nevyhnuly ani České země. A Země koruny české skutečně k řešení dané problematiky přispěly. Je pochopitelné, že jako součást rakouské monarchie byli naši pedagogové vázání určitými zákony, předpisy, nařízeními, kterými se však dali spoutat jen do jisté míry. Z jejich rukou pak vyšla česká školní reforma, která i když byla zaměřena na naše specifické poměry, se záhy stala vzorem pro mnohé sousední země. Jak záslužnou práci vykonali tehdejší naši učitelé, vyplýne nejlépe ze srovnání stavu před opravou a po ní.

Zvýšit úroveň základního školství v Čechách na konci 18. stol. byl nesnadný úkol. Školy nebyly, učitelů byl tíživý nedostatek, neboť jak svědčí současný vychovatel, učitelé byli hůře placeni než čeledíní a obecní pastýři. Obce najímaly učitele pouze na jediný rok, proto nebyla ani žádná existenční jistota. Přes léto byla učiteli obvykle svěřována práce obecního pastýře.

O úrovni tehdejšího školství podává svědectví zpráva Františka Červenky, jak ji podal 24. srpna 1769 na kolínském zámku. V ní udává tato fakta: „V Křečhoři učí učitel Tomáš Badouček, jenž, poněvadž není v počtech zběhlý, učí jen česky číst a psát. Byt má v zádušním stavení, které je chatrné, z farních polí má $1\frac{1}{2}$ strychu výsevu, za školné od obce 7 zl., koledou vydělá 2 zl., od pohřbu má 1 zl. 30 kr. V Nové Vsi je učitelem Pavel Novák, znalý obou jazyků, zkušený v počtech; školní stavení je malé, téměř na zboření. Děti chodí do školy jen v zimě. V Ovčárech vyučuje František Badouček, který neumí německy a nedovede učit počtům; školní stavení na kostelním pozemku je velmi chatrné, děti navštěvují školu jen v zimě. Lépe tomu není ani v Sánech, kde Josef Mečíř, řemeslem krejčí, učí jen česky psát a číst; bydlí v obecním baráku, kde je dosti místa pro školní děti. Obec mu dovoluje, aby si držel dvě krávy a pásł je na obecním. V Ohařích učí Jiří Mečíř česky číst, psát a počítat. Bydlí v obecním stavení. Rovněž zde chodí děti do školy jen v zimě. V sousedním Oseku není škola, ale tkadlec Vít Kratochvíle přiučuje děti ve čtení a psaní...“ Potud úřední zpráva.

Tak bychom ale mohli jít od obce k obci a obraz by byl přibližně týž. Není divu, že učitelé, kvalifikovaní i nekvalifikovaní, byli nuceni si hledat ještě jiné zaměstnání, kterému se pak převážně věnovali a pochopitelně zanedbávali výuku. Proto nepřekvapí, že rodiče za tohoto stavu raději přidržovali své děti při domácích a polních pracích a do škol je neposílali. Podle úředních statistik navštěvovala v r. 1770 pouze $\frac{1}{5}$ dětí školou povinných školu. Je téměř zázrak, že u nás nebylo v té době skoro analfabetů. Lze to vysvětlit pouze tradicí a všeobecnou znalostí čtení u nás.

Bylo-li možné, že se naše školství dostalo do tak bědného stavu v době, kdy feudalismus vyvíjel největší útlak, tzn. kolem 30. let 18. stol., je tento stav neudržitelný na konci tohoto století. Proto se Marie Terezie stará o povznesení veškerého školství ve své monarchii. Vzorem je jí, jako v mnohém, sousední Německo. Její zraky se upírají do Zaháňska, kde začal reformovat školu opat Jan Ignác Felbiger. Jedni z prvních, kdo navštívili jeho školu, byli čeští pedagogové P. Sembera, Kahl, Benda a Scholze (někdy se uvádí jako Scholz), jenž se později stal nejbližším spolupracovníkem reformátora škol v Čechách a zakladatele tzv. industriálních škol i prvních pokračovacích zemědělských škol F. J. Kindermanna. Císařovna povolala pak Felbigera do Vídně a on byl hlavním autorem celé tereziánské školské reformy. Nejhorlivějšího spolupracovníka získal Felbiger v Kindermannovi, jemuž vděčíme za to, že se zemědělství jako učební předmět a někdy jako hlavní předmět dostalo do našich škol.

F. J. KINDERMANN A JEHO ČINNOST V OBLASTI ŠKOLSTVÍ

F. J. Kindermann byl bezesporu povolán k tomu, aby zmodernizoval naše školství a dal mu praktický směr. Zemědělskou práci a výrobu s ní bezprostředně spojenou poznal již v dětství. Byl synem chalupníka a tkalcovského faktora. Otec rozhodl, aby se jeho nejmladší syn stal nástupcem. Proto musel od dětství pracovat na poli a tkát, aby se dokonale seznámil s prací, jež ho jednou měla živit. Přirozeně, že to bylo na úkor školní docházky. Osud většiny tehdejších venkovských dětí byl tedy i osudem Kindermanna. Třebaže ctižádostivý a cílevědomý chlapec později překonal všechny nedostatky ve vzdělání, byl si vědom toho, co znamená pro mladého schopného člověka nedostatek základního vzdělání. I když ve svém životě stoupal Kindermann k stále novým a stále vyšším úřadům, zůstalo zemědělství a jeho rozvoj ve středu jeho zájmu, stejně jako otázky sociální, mezi nimiž pak na prvním místě byla otázka školy a jejího poslání na venkově.

Při svých školských reformách Kindermann vycházel vždy z dané situace. Věděl, že státní pokladna je prázdná. Snažil se pomoci tak, aby to stálo co nejméně peněz, aby i školní provoz a plat učitele byly získány z vlastních zdrojů.

O pedagogické otázky se Kindermann zajímal od samého začátku své činnosti, kdy se stal vychovatelem Leopolda Alberta a Josefa Buquoye, jejichž bratr Jan později velice podporoval Kindermannovy školské reformy. Na Kindermannovy filosofické názory působil tehdy známý profesor Seibt. Prof. Karel Jindřich Seibt byl v r. 1763 povolán na filosofickou fakultu za mimořádného profesora krásných věd. Jeho povolání na pražskou universitu mělo zmenšit vliv jezuitského řádu, neboť do té doby bylo výsadou jezuitů přednášet na filosofické fakultě v Praze. Seibt si záhy získal mnoho nadšených přívrženců, mezi nimi např. Dobrovského a Jungmanna. Na Kindermanna působil zvláště svými přednáškami o vychovatelství a uvedl mladého kněze na myšlenku, že jenom dobrá výchova a vzdělání všeho lidu mohou zlepšit současné poměry.

Kindermann pilně studuje pedagogický časopis *Stuttgardische Wochenschrift*, vycházející v letech 1771 a 1772 u Ch. F. Cotty ve Stuttgartu. Toto periodikum bylo ještě po půl století považováno za základ pedagogiky, neboť dávalo mnoho podnětů pro učitelskou praxi. Kindermanna zaujal přirozeně i Felbigerův školský pokus, třebaže nebyl původní, neboť navazoval na tabelární metodu Fridricha Hähna, ale měl úspěchy. Proto když mu hrabě Buquoy svěruje děkanství v Kaplicích, vyžádal si nejprve svolení k studijní cestě po německých školách. Pochopitelně nevynechal ani Zaháň. Teprve vyzbrojen znalostmi o nových metodách ve vyučování v sousedním Německu, ujal se dozoru nad školami ve svěřené farnosti.

Stav tamního školství byl žalostný. Když zkoumal bližší příčiny, shledal, že je to jednak nedostatečné pedagogické vedení, jednak i ta okolnost, že děti ve školním věku musí přivydělávat na živobytí. Rolníci totiž ve své většině hospodařili v té

době extenzivně. Kindermann proto zkouší nejrůznější způsoby, jak naučit dospělé i mládež ekonomickému způsobu hospodaření i přidružené výrobě. K poučení o tom mu slouží jednak kazatelna, kde ve strhujících promluvách učí své farníky intenzivnímu vedení hospodářství a zároveň je nutí, aby své děti posílali do škol. Vedle nedělních kázání je to pak škola, do níž zavádí výuku zemědělství.

Sám Kindermann vyučuje agronomii. V Kaplicích zakládá i tzv. „privátní školu“, ovšem bezplatnou a všem přístupnou, kde se učí různým předmětům, jako počtům, měřičství a zeměměřičství, zaměřeným přímo k potřebám zemědělství. Protože sám na tuto práci nestačil, našel si vhodné spolupracovníky. Jsou to především O. Chr. Fischer a S. Kudler, jeho přátelé z dob studií a rovněž odchovanci prof. Seibta. Ti mu pak pomáhali v kaplickém kraji při výuce zemědělství a předmětů, nezbytných pro zemědělskou práci. Aby úspěchy tohoto vyučování byly pronikavější, zavedl Kindermann zkoušky „pro povzbuzení orby“, které nutily žáky k důkladnější přípravě.

Škola v Kaplicích se záhy stala „českou Zahání“ a přicházeli tam pro poučení nejen zájemci z nejrozličnějších panství Čech (Schwarzenberkové tam posílali své učitele, město Benešov do ní vypravilo kandidáta učitelství apod.). I z ostatních zemí Rakouska sem chodili učitelé na hospitaci. Např. J. Ch. Koranda, guberniální rada školského referátu v Haliči, vyslal tam tři učitele, kteří pak působili v Haliči jako reformátoři tamního školství. Dále se tu vzdělávali kandidáti pedagogiky z Horních Rakous. Zájem o kaplickou školu byl i v cizině, hlavně v Německu, odkud přicházeli pedagogové, kněží i zástupci vrchností, aby tu našli vzor pro své školské opravy. Franky, zvláště pak biskupství Würzburg, Virmenbersko a Vestfálsko vděčí Kindermannovi za svou školskou reformu a za zavedení praktického směru do vyučování.

Ale vliv Kaplic šel ještě dále. Jak uvádí Winter (1934) v předmluvě, použila carevna Kateřina Kindermannových zkušeností při modernizaci vyučování v Rusku. Vedle střízlivého hodnocení vlivu Kindermannových reforem na školství v cizině od Ed. Wintera, máme k dispozici článek J. N. Stárka „Co je průmysl a jak by cvičení v počátcích jeho se s dosavadním v našich triviálkách vyučováním spojit dalo“ (Přítel mládeže 1848), v němž praví: „Průmyslové školy jsou Rakousku původně přináležející ústav. Jakožto sadby nasazené v Čechách 1776 šlechtitným biskupem Kindermannem ze Šulšteinu odtud nejen po všech ostatních k Rakousku náležejících zemích, nýbrž i po Prusích, po Bavořích, po Sasích, Hanovransku, Brunšvicku, jakož i po Švejvařích kořeny své pouštěly, v život vešly, a tudíž i zkvětlý...“.

Ovšem Kaplice daly pouhý začátek k výuce zemědělství na základních školách. Když byl Kindermann později pověřen dozorem nad veškerým školstvím v Čechách, snažil se využít svých kaplických zkušeností a praktickou stránku výuky ještě prohloubit. Je pravda, že myšlenka manuální práce ve výchovných ústavech není zcela nová. Např. v Německu a ve Švýcarsku zaváděli v některých sociálních ústavech, hlavně v sirotčincích, povinné zaměstnání, především zemědělství, popř. některé řemeslo, aby si ústavy na sebe vydělaly. Kindermann aplikoval tuto ideu na naše poměry. Poznal osobně tehdy slavné Pedagogium vedené v duchu známého německého pietisty Francka v Halle. Byl to ústav, určený především pro sirotky a chudé děti. Třebaže zde děti pracovaly a tím si přivydělávaly na své zaopatření, byl to velmi nákladný ústav. Výsledky nebyly úměrné dotacím. Ani s pedagogickými názory vedení ústavu nemohl Kindermann jako pravý osvícenec souhlasit.

Francke a jeho nástupci požadovali, aby škola vyučovala děti převážně náboženství. Tím vlastně němečtí pedagogové vyloučili úlohu školy jako průpravy pro příští povolání žáka. Práce na poli zaváděli do výuky pouze z nutnosti, aby svůj ústav do určité míry zajistili finančně. Kindermann převzal tedy od Francka pouze to, co po zralé úvaze shledal pro české poměry prospěšným a užitečným.

Ve své školní reformě vycházel z toho, že si školní děti mají vydělat za manuální práci peníze, aby mohly platit školné a chodit pravidelně do školy, ovšem tato práce nemá být na úkor učební látky. Proto zřizoval při tehdejších školách tzv. industriální třídy, kde se školní mládež učila některému odvětví zemědělství, hlavně pak sadařství, zelinářství a včelařství. Také o pěstování jetele a vojtěšky, které v té době nebylo ještě všeobecně rozšířeno, se jí dostalo v těchto školách poučení. Ve městech se pak děti učily v industriálních třídách některému řemeslu, převážně pak opět zpracování průmyslových plodin.

Je třeba si nejprve upřesnit, co chápal Kindermann pod pojmem industrie. Rozhodně se nekryje pojem industriální školy s pozdější průmyslovou školou. Není rovněž zcela přesné, předkládáme-li termín industriální škola jako pracovní škola. Pod slovem industrie rozuměl tento pedagog více než pracovitost, píle. Správně upozorňuje Pešek (1918), že pro slovo industrie v tehdejší slova smyslu není ani český ani německý ekvivalent: „Industrie je víc než píle. Znamená také více než pilná a úsilovná práce v povolání. Dovede si často poradit sama. Nezná odpočinku v nečinnosti, naopak hledá jej v příjemné změně zaměstnání. Industrie pracuje ve svém oboru vytrvale, při tom hledá nové cesty, zdokonaluje, zkouší cizí rady a získává na cviku a síle při nezdaru... Industrie vyhledává, zkoumá, tvoří, vynalézá, zušlechťuje, snaží se o pokrok...“.

Kindermann se snažil, aby výuka industriálních předmětů byla zajímavá, neboť chtěl, aby děti našly v manuální práci zalíbení. Proto při práci zpívaly, předčítaly si knihy, jichž pod Kindermannovým vedením vycházela celá řada v češtině i němčině, nebo jim učitel něco zajímavého vyprávěl. Rodiče neváhali za těchto okolností posílat děti do škol, neboť jim týdně přinášely mzdu. Kindermann se snažil potířit názor, tehdy všeobecně rozšířený, že se mládež nejlépe naučí zemědělství odpozorováním od svých rodičů, a proto že je jakákoliv školní výuka pro lid zbytečná. Zdůrazňuje, že právě neuvědomělí rodiče, neznalí zásad správného hospodaření, si svou bídu do značné míry působí sami. Proto je třeba, aby se jejich děti odborně vzdělávaly, a to je možné pouze ve škole. Píše, že děti se ve škole učí nejméně tomu, co nejvíce potřebují (Kindermann 1792). Pak v několika bodech vysvětluje, proč se děti více naučí ve školním kolektivu než doma: „Radost dětí vzniká

- a) ze střídání všeobecných a pracovních předmětů,
- b) ze společnosti, ve které se podle svých zálib při pracích baví nebo v níž se rozptýlí veselými zpěvy,
- c) ze mzdy, kterou týdně za svou práci dostávají,
- d) z darů, jež jim dávají rodiče zámožných dětí nebo vlastenecké představenstvo škol...“.

Pro vysvětlení je třeba dodat, že si děti denně vydělaly za svou práci 1 kr. Ale Kindermann upozorňuje, že po absolvování industriální školy budou tyto děti ihned schopny si vydělat 3 kr. denně.

Nejprve musil ovšem Kindermann zajistit dostatečný počet kvalifikovaných učitelů pro venkovské školy, schopných dát dětem základní poučení o zemědělství. K tomuto účelu byla v Praze založena r. 1775 normální škola, zaměřená ke vzdělání venkovských učitelů. V inaugurační řeči při otevření této školy, mluví Kindermann o významu vzdělání rolnické mládeže. V pasáži „Zemědělec a základní školy“ říká: „Vedle obvyklých předností pracovitosti získá rolník ve školách ještě jiné ctnosti. Pokud venkovský člověk nenachází žádný podnět pro pracovitost, pro podnikavý a činorodý život... potud jsou i ty nejrozumnější návrhy k zlepšení jeho života neúčinné. Venkovan se musí stát nejprve pracovitým, střídavým, praktickým, a to ještě dříve, než začne sám hospodařit... Všemi těmito znalostmi bude

venkovská mládež vyzbrojena již ve škole... Myslíte, že mládež jednou nezkusí nic z toho, co se ve škole naučila a co shledala dobrým? Mladí lidé z venkova slyší nyní ve školách množství poznatků z přírodopisu, ze zemědělství, a tam, kde školy mají zahradu nebo kus pole k praktické výuce, nashromáždí žáci množství dovedností a prospěšných znalostí pro zlepšení zemědělství a zahradnictví...“.

Práce F. Kindermanna a jeho nadšených spolupracovníků přinášela brzy užitek. Ze statistiky je nejlépe vidět, jak značně stoupal počet dětí, které navštěvovaly školu. Od r. 1770 do r. 1780 se školní docházka zdvojnásobila. V r. 1790 bylo v Čechách již 252 industriálních škol a jejich počet stoupal i nadále. V době největšího rozkvětu jich bylo necelých pět set.

PRVNÍ INDUSTRIÁLNÍ ŠKOLY

Jedna z prvních industriálních škol, kde se učilo zemědělství, vznikla již r. 1777 na komorním velkostatku v Brandýse n. L. Známa tkalcovská škola byla na Mělníku, kde ve staré škole dosud ukazují světnici, určenou pro „pradličku“. V Praze u sv. Štěpána vedl proslulou hedvábnickou školu učitel Vavřinec Emanuel Amort. Jsem si vědoma toho, že není zcela správné uvádět svatoštěpánskou školu v souvislosti s ostatními industriálními školami, má své zvláštní postavení ve školství konce 18. stol., ale v mnohém se industriálními školám podobá a pro její veliký význam považuji za nutné se o ní podrobněji v této souvislosti zmínit. Amort spravoval svou školu tak dobře, že je v úřední zprávě nazývána vzorem školy. Vedle literního vyučování seznamoval tento pedagog své žáky s chovem bource morušového i s hedvábnictvím, s pěstováním lnu a jeho zpracováním, s barvením vlny, hedvábí, bavlny a plátna. V tomto oboru tak vynikal, že k němu chodili na hospitace učitelé, kněží i několik šlechticů.

Za zásluhy o rozvoj zemědělství i školství byl Amort vyznamenán Josefem II. a později jmenován členem hospodářské společnosti v Petrohradě. Pro školní potřebu napsal „Uvedení, jak snadným způsobem a sprostým způsobem se hedvábní dílo koná“ a zpracoval podle německého vzoru „Knižku průmyslovou“, určenou učitelům na industriálních školách. Při svatoštěpánské škole vznikla tzv. cvičná škola, která vychovávala nové učitele a učitelky hedvábnictví. Tím si můžeme vysvětlit, že bylo možné, aby při řadě škol v Praze i v Čechách bylo jako industriální předmět zavedeno hedvábnictví.

I magistrát podporoval Amortovy snahy. R. 1782 dal v Krči nasázet řadu moruší a později povolil pěstovat moruše na části zrušeného hřbitova poblíže svatoštěpánské školy. Amort se snažil o to, aby z jeho školy byl co největší užitek, a aby byl počet vyškolených žáků co nejvyšší. Proto jeho manželka Ludmila jezdila se svou nejlepší žákyní po českém venkově a vyučovala tam hedvábnictví, pěstování lnu apod., popř. pomáhala zakládat na venkově další industriální školy. Dostatek učitelů i učitelek hedvábnictví umožnil, aby se hedvábnictví vyučovalo na dalších pražských školách, jako třeba u sv. Jana pod Skalou, u sv. Kateřiny, na Karlově a v několika pražských sirotčincích. Vyučování hedvábnictví se rozšířilo i do jiných měst v Čechách, třeba do Hořic, Chomutova, Poděbrad, Litoměřic, Vodňan, Prachatic apod.

Ovšem nebylo to jen hedvábnictví, které se dostalo do výuky základních škol. Škola se zemědělským zaměřením vznikla i v Horažďovicích, kde učitel Křištof Weber vyučoval své žáky nejnovějším metodám pěstování jetele, zřizoval nové chmelnice, upozorňoval na výhody stájového krmení atd.

Nemenší zásluhy má i poděbradský P. Matěj Rössler. U osobnosti tohoto vynikajícího pomologa je třeba se zastavit nejenom proto, že to byl jeden z předních našich šlechtitelů ovoce, ale především pro jeho význam ve vyučování zemědělství na základních školách i pro učební plány na výuku ovocnictví ve školách i u dospělých. S industriálním školstvím se Rössler poprvé seznamuje v Poděbradech, kam se dostává jako učitel na hlavní školu. Tehdy založil na Nymburském předměstí „Na vinici“ na pozemku u domu čp. 48 ovocné školky. Zde učil své žáky štěpovat na ovocná pláňata rouby. Výborného spolupracovníka získal v tamějším zahradníku Antonínu Leubnerovi a řediteli školy P. Ignáci Mederovi. Ovšem dlouho se nemohl této práci věnovat, neboť byl přeložen do Chlebu u Nymburka a brzy na to do Brandýsa nad Labem. V Brandýse byl jmenován ředitelem hlavní školy. V tomto městě, jak jsme se již zmínili, se poprvé, a to patrně už r. 1777, vyučovaly industriální předměty. Přichází tedy Rössler do školy, kde nemusí tuto tradici budovat od začátku. I zde za svého čtyřletého působení vykonal dobrou práci. Podle svých znalostí i zájmů se zaměřil na zahradnictví a sadařství. Pod jeho vedením škola vzkvétala. Dobrého spolupracovníka získal ve správci komorního statku Schmelzingerovi.

Z Brandýsa odchází Rössler do Jaroměře. Jaroměř znamená v jeho odborné pomologické práci důležitý mezník. Správně upozorňuje Šebek (1969) na to, že toto období jeho života tvoří základ jeho soustavné ovocnářské činnosti: „Období Rösslerova jaroměřského působení bylo pro jeho pomologickou práci jistě významnější, než postihuje jeho dosavadní biografická literatura. Ve své zahradě shromáždil již tehdy na 537 ovocných druhů a odrůd, ... tedy počet na začátek práce jistě účtyhodný“.

O významu tehdejší jeho činnosti se více dovíme z recenze jeho spisu „Pomona bohémica, otisčené v r. 1795 v „Jenaer Litteraturzeitung“. V tomto posudku se autor zmiňuje i o Rösslerově odborné pomologické práci mezi učiteli a žáky: „... er (Rössler) hat auch, wie Rezensenten von sicherer Hand bekannt ist, den schönsten Weg eingeschlagen, den guten Endzweck zu erreichen, und eine Landleute in der Baumerziehung und Wartung zu unterrichten, indem er über 100 Exemplarien von Christs Baumgärtner auf dem Dorfe, wie auch verschiedene von dessen, Handbuch über die Obstbaumzucht und Obstlehre gekauft, und den Schullehren und Jünglingen in die Hände geliefert, daß also die erwünschtesten Früchte seiner edlen Bemühungen zu erwarten sind...“. Tedy i v Jaroměři zaměřil Rössler svou činnost na péči o školní mládež a o její industriální výuku v oboru sadařství.

Po osmiletém působení se vrací do Poděbrad, kde zbývajících 34 let svého života zasvětil, vedle činnosti duchovní, práci ve škole a ve svých ovocných sadech. Byl to ohromný komplex pozemků, na němž zřídil své sady a školky. Byla to nejen děkan-ská zahrada, ale i sad na emfyteutických dominiálních pozemcích, ležících poblíž císařské bažantnice směrem k Libici, dále zahrada jeho bratra Josefa, vynikajícího zahradníka a sadaře, řada ploch příkoupených, třeba pověstný Sanspareil, nebo nadšenými ochránci a spolupracovníky k tomu účelu zapůjčených.

Lze zde těžko hodnotit Rösslerovu pomologickou činnost. O ní se podrobněji dočteme u jeho životopisců Jana Hellicha, K. Kamenického, B. Němce, B. Pecky a ve zmíněné publikaci Sv. Šebka. Není možno se obšírněji zmínit ani o jeho mezinárodních stycích, zvláště pak s vynikajícím pomologem a Rösslerovým přítelem lékařem Augustem Friedrichem Adrianem Dielem z Emsu, jenž zavedl některé české odrůdy v Německu (např. růžové letní české jablko a panenské české) a naopak zásoboval Rösslera ovocnými stromy z Německa, které pak u nás zdomácněly (třeba Dieleova máslovka, známá u nás pod jménem Poděbradka, muškátová reneta aj.). Naším úkolem je podchytit jednu z jeho činností, a to industriální výuku na škole.

Rössler bystře pozoroval stav tehdejšího zemědělství na Poděbradsku. Vyjma velkostatky a některá farská hospodářství, se na většině usedlostí hospodařilo extenzivně. Rolníci, kteří se právě zbavili nevolnictví, neznali nové způsoby zemědělství. Sadařství téměř nepěstovali. Rössler věděl, že se vzděláním je třeba začít u mládeže, neboť starí rolníci se již těžko přizpůsobovali. Proto navrhoval, aby se již výuka na škole zaměřila tak, aby z ní měli budoucí hospodáři co největší užitek. Nejprve chtěl získat dostatečný počet učitelů pro venkovské školy, znalých přírodních věd, sadařství, zušlechťování a ošetřování ovocných stromů, kteří by pak těmto znalostem učili své žáky.

Děti měly ve škole získat dostatečné znalosti z přírodopisu a fyziky, které pak mohly uplatnit ve svém životě. Rovněž se sadařstvím a jinými odvětvími zemědělství se má mládež ve škole seznámit teoreticky i prakticky. Při školách mají být pozemky. Sady a školky se mají zakládat na neobdělaných plochách. Organizaci školek, zřizovaných při školách si Rössler představoval takto: obec věnuje triviální škole kus neobdělaného pozemku na zřízení ovocné školky. Na této půdě provádí veškeré práce učitel se žáky. Tím odpadnou výdaje na pracovní síly. Podnože a rouby dostane triviální škola od hlavní školy zdarma, počáteční materiál se získá výsevem semen z ovoce, které donesou děti. Náklad na zřízení školky u hlavní školy by byl vyšší. Hlavní škola by byla povinna zdarma dodávat triviálním školám první podnože a rouby a prodávala by zaměstnancům stromky za nízké ceny. Peněz takto získaných by se použilo jednak na zlepšení školky, jednak na vyplácení prémie za sadařství. Zbýlé stromky se měly rozdat chudým.

Rössler pak podrobně popisuje, jak by měla být školka zařízena, aby v co nejkratší době přinášela užitek i zisk. Stará se i o odměnu pro učitele, který, jak víme, byl v té době velice špatně placen. Doporučuje, aby k úhradě jeho odměny bylo použito části finančního výnosu školky: „Wenn der geringe Gehalt eines Lehrers vergrößert wird, und der Lehrer sieht, dass diese Vergrößerung bloß von seinem Fleiße abhängt, dann wird der obige Einwurf von selbst wegfallen...“. Podle tohoto svého návrhu upravil industriální výuku poděbradské školy.

O tom, jak byly ovocné školky organizovány, se můžeme přesvědčit z jeho spisu (Rössler 1798). Na podporu ovocnářství založil Český spolek štěpařský, jemuž věnoval 777 různých odrůd ovocných stromků. Ve své rozsáhlé zahradě pěstoval Rössler i četné druhy zeleniny, především chřest. Svůj velký a vzorně vedený pozemek dal k dispozici dětem pro výuku zahradnictví a sadařství. Stejně jako o výuku mládeže se snažil o poučení dospělých. Rouby z Rösslerovy zahrady se rozšířily po poděbradském okolí a ještě dnes lze najít v některých obcích u Poděbrad ovoce, mající původ v Rösslerově zahradě. Bohužel překrásný Rösslerův sad vzal beze zbytku za své a marně se snažili někteří nadšení obdivovatelé Rösslera uchránit z jeho práce alespoň trosky. Tak dr. Karel Amerling navrhoval, aby k uctění jeho památky byl obnoven Sanspareil, aby bylo při silnicích na Poděbradsku vysázeno 33 domácích poděbradských odrůd ovocných stromů a Poděbrady aby se staly centrem rozkvětu českého ovocnářství. Ovšem tento pěkný Amerlingův návrh zůstal neuskutečen.

ZÍSKÁVÁNÍ POZEMKŮ PRO INDUSTRIÁLNÍ VÝUKU

Všechny venkovské školy však neměly k dispozici vlastní pozemek. I na to myslel Kindermann a při nedostatku státních dotací se snažil o to, aby plochy, nutné pro výuku zemědělství, získaly školy co nejlevněji. Doporučoval, aby školy braly do své správy pustá neobdělávaná místa, neosázené stráně apod. Máme nejeden doklad, že učitelé využili s úspěchem jeho rad. Tak třeba pod vedením

učitele Houšky obdělali žáci ve Stříbře nezpracovanou opuštěnou půdu, osázeli ji ovocnými keři a stromy a pěstovali na ní zeleninu. Při industriální škole v Klatovech byla zřízena malá botanická zahrada a vedle ovocného sadu měla škola i zahradu s léčivými bylinami. Ve škole dětem pravidelně přednášel místní lékárník. Klatovskou školu vedl P. Aleš Vincenc Pařízek (1748—1822), známý pedagogický spisovatel, velký obdivovatel Kindermannův. Získal pověst vynikajícího učitele jak literárních předmětů, tak také zemědělství. Za pedagogickou činnost se mu dostalo černých vyznamenání. Kindermann jej nazval „nejhodnějším ze soudobých pedagogů“.

Industriální školy, vzniklé za Marie Terezie, došly největšího rozkvětu za vlády jejího syna. I když Josef II. nepřál příliš vyššímu školství, měl zájem na rozšíření sítě základních škol. Je znám jeho výrok: „Es ist doch sonderbar, daß man für die Wissenschaften als Rechnen, Lesen, Schreiben etc.: die jedermann nothwendig sind, zahlen muß und man die lateinischen oder höheren gratis erlange: nur scheint's: man muß die Sachen einmal umkehren“. (Citováno podle nedatovaného dopisu F. Kindermanna J. Braumovi.) Císaři vyhovoval zvláště způsob, jakým Kindermann zakládal své industriální školy. S minimálními náklady vzrůstal rychle počet škol i dětí, které je navštěvovaly. Kindermann ve svých plánech byl však velmi střizlivý. O své školské reformě se vyjádřil, že vždy vychází z daných možností, ale za reálně stanoveným cílem, že jde pevně přes všechny překážky.

VÝUKA PEDAGOGŮ PRO INDUSTRIÁLNÍ ŠKOLY

Již několikrát jsme nadhodili otázku výchovy schopných pedagogů. Příprava nových učitelů probíhala několikařím způsobem. Nejjednodušší formou byly hospitace v tzv. vzorových školách u zkušených a osvědčených učitelů. Daleko účinnějším prostředkem bylo absolvování industriálních kursů, jako byl třeba Amortův hedvábnický kurs. Velká řada pedagogů pak byla vychována v pražské normální škole, zaměřené k výuce venkovských učitelů. A pak zde byl ještě jeden zdroj přípravy dobrých pedagogů pro venkov. Byly to katolické kněžské semináře, kde se v rámci tzv. pastýřského bohosloví učili seminaristé mnoha praktickým věcem, potřebným pro jejich pastorační i učitelskou praxi. Čelné místo zde zaujalo právě zemědělství. Na přelomu století pak bylo zemědělství od pastorálky odděleno a stalo se samostatným předmětem výuky. Zemědělství se tam vyučovalo teoreticky i prakticky. Ze seminářů si velké zásluhy o výchovu zemědělských odborníků získal litoměřický. Nepřekvapí nás proto, že mezi katolickými kněžími byla celá řada výborných včelařů, pomologů, botaniků apod.

Z mnoha možností, jak rychle a dobře vychovat si pedagogy pro industriální školy, vyplývá, jaký zájem měli reformátoři školství o učitelský dorost. Přesto stále nebyl dostatek učitelů na nově vznikajících industriálních školách, a proto slyšíme z mnoha stran nářky, že se nedostává dobrých pedagogů.

HODNOCENÍ INDUSTRIÁLNÍCH ŠKOL

Je zajímavé, že Kindermann, jenž sám měl důkladné teoretické i praktické znalosti zemědělství, se zaměřuje pouze na zemědělské vzdělání na základní škole a na pokračovací školy zemědělské pro venkovskou mládež. Na vysokoškolské zemědělské vzdělání se dívá s velkou rezervou; zvláště se mu pak nezdá vhodným, že prvním profesorem zemědělství na Karlově universitě není odborník, což zajisté byla správná kritika. O neobyčejném Kindermannově zájmu o agronomii svědčí jeho litoměřická knihovna. Z katalogu, pečlivě vedeného A. Hirnlem, vidíme, že vlastnil vzácné zemědělské, národohospodářské a pedagogické spisy. On i jeho nejbližší spolupracovníci byli podrobně seznámeni s nejnovějšími poznatky v zemědělství. Svými důkladnými zemědělskými znalostmi a svým zájmem o agronomii

dal podnět k rozkvětu zemědělství v okolí Litoměřic, vychoval řadu zemědělských odborníků a také podnítil výuku zemědělství v litoměřickém kněžském semináři.

Vedle výuky zemědělství na základních školách zaváděl Kindermann industriální výuku i v sirotčincích. Při tehdejších finančních nedostatku v těchto ústavech byl to téměř jediný prostředek, jak hmotně zajistit tyto instituce. Snad právě proto se snažili mnozí životopisci srovnat F. Kindermanna s Pestalozzim, nebo alespoň prokázat Pestalozziho vliv na něho. Vliv švýcarského pedagoga na Kindermanna lze dnes již těžko prokázat, neboť oba dělali své pokusy současně. Je pravděpodobné, že Kindermann dílo Pestalozziho znal a dál se jím částečně inspiroval. Jinak jsou mezi nimi některé rozdíly. Oba sice sblízuje velká láska k dětem a trpícím. Pestalozzi je však velký svými sny, svými ideály, svou nekonečnou touhou pomoci ubohým, i když se mu k tomu nedostává sil ani finančních potřeb. Je ochoten sám sebe zcela vyčerpat, jen aby pomohl trpícím. Naproti tomu je Kindermann naprostý realista, znalý toho, co je možno splnit. Proto měl mnohdy konečné úspěchy větší než Pestalozzi. Všude tam, kde měl industriální školy pod svým bezprostředním dozorem, měly úspěch. Jako dozorce nad školami byl nesmírně přísný a nedal se oblomit ničím, shledal-li nepořádky. Volil si též vždy nejlepší a osvědčené spolupracovníky, což mu rovněž zaručovalo úspěch.

Byl svého času spor o to, kdo byl vlastně zakladatelem industriálního školství, zda Kindermann v Čechách, Sextroh v Göttingen nebo Campe v Hamburku. Helfert (1850) řeší tuto otázku jednoznačně ve prospěch Kindermanna: „Beinahe 10 Jahre früher, ehe in den gelehrten Journalen des protestantischen Deutschland die Idee davon angeregt wurde und der Professor Sextroh in Göttingen mit dem gefeierten Pädagogen Joachim Campe in Hamburg um die Priorität der Erfindung stritten, hatte Schulrath Kindermann in Böhmen schon den thatsächlichen Anstoß zu einer Einrichtung gegeben... Es war dies eine organische Verbindung der Volksschule mit der Industrieschule...“.

Není ovšem rozhodující, byl-li zakladatelem Sextroh, Campe či Kindermann, ale výsledky, které zde byly. Jisté je, že mnoho našich rolníků vděčilo industriální škole za cenné poznatky ze zemědělství. Nelze popřít, že tehdy snad po prvé poznaly venkovské děti nové způsoby hospodaření, že se naučily včelařství, ovocnářství, seznámily se s novými druhy zeleniny apod. Rovněž i pro rozvoj pěstování průmyslových rostlin a jejich zpracování měla industriální škola nemalý význam. Předností kindermannovských škol bylo i to, že industriální vyučování bylo zaváděno na základě dobrovolnosti; rovněž o náplni praktické výuky se nerozhodovalo administrativně. Obsah výuky se řídil znalostmi a schopnostmi učitele, popř. faráře. Protože pak převážný počet učitelů a kněží pocházel z venkova a protože rovněž většina nových škol byla zakládána nebo obnovována na vesnici, je pochopitelné, že právě tyto školy měly zemědělskou náplň. Mnohé z nich byly vedeny po odborné stránce tak dokonale, jako třeba škola v Horažďovicích nebo Klatovech, že je historikové zemědělství počítali za první odborné zemědělské školy.

Kindermannova školská reforma znamenala převrat i ve vzdělání dívek. I když již Komenský propagoval školní docházku nejen pro chlapce, ale i pro dívky, Kindermann provádí tyto jeho myšlenky prakticky. Vedle industriálních tříd, kde se dívkám dostává poučení v ručních pracích domácích, o pěstování zeleniny, ovoce, barvení látek apod., je založeno i několik škol speciálně pro dívčí dorost (třeba litoměřický dívčí ústav, vybudovaný přímo Kindermannem, s velikou zahradou). Výuka dívčích ručních prací, tak jak se začala provádět v poslední třetině 18. stol., se téměř bez větších změn u nás zachovala až do r. 1950.

Na industriálních školách začínají po prvé vyučovat i ženy. Jsou to zpravidla manželky učitelů, které vyučují dívky ručním pracím, ale i pěstování zeleniny, hedvábnictví apod. V některých městech, kde byla industriální výchova v rozkvětu, zvou manželky vrchnostenských úředníků školní dívky do svých bytů a tam je vyučují vaření. Někde probíhá tato výuka na farách. O kočovných učitelkách hedvábnictví jsme se již zmínili. Rozvoj školství dal rovněž podnět k sepsání celé řady učebnic pro školy. Učebnice vycházely v německém i českém jazyku. Častým autorem školních knih byl P. A. V. Pařízek.

Nesmíme se ovšem domnívat, že industriální školy neměly nedostatků. Sám jejich zakladatel si jich byl vědom. Když Nicolai (1781) ostře a nespravedlivě odsoudil Kindermannovu školskou reformu, odpověděl na tyto útoky Kindermann klidně a věcně: „Was Nicolai gegen die Normalschule einwendete, sey wahr, nur hätte er nicht schimpfen sollen, denn es sey immer noch viel, daß ohne Mittel, ohne Fonds soviel geschehen sey!“ (Winter 1934).

Předností, ale zároveň i kamenem úrazu byla výdělečná práce dětí. Nesvědomití učitelé zneužívali výdělečné stránky školy, nutili děti k vysokému pracovnímu vypětí, neboť i oni, popř. jejich rodiny se podíleli na výdělku. Nebylo též možno v tak krátké době získat dostatek kvalifikovaných učitelů, třebaže vznikla, jak již uvedeno, řada učitelských seminářů a vzorových škol a výchova pedagogického dorostu byla ve středu zájmu. Kindermann, zvláště později, když se stal biskupem, neměl možnost bezprostředního dozoru nad veškerým školstvím v Čechách a na Moravě. To bylo jediným důvodem, proč také císař Josef II. váhal s jmenováním Kindermanna za biskupa, neboť se obával, že jako vysoký církevní hodnostář nebude mít možnost osobně dohlížet na provádění své reformy. Když pak na naléhání barona Kresela k jmenování dává souhlas, výslovně v něm praví: „Lieber Baron Kresel! Wenn sie sich versichert halten, daß das wichtige Schulgeschäfft in Böhmen durch die Ernennung des Probsten Schulstein zum Leitmeritzer Bischof nicht in Verfallen wird: so will ich dem selben, da er es gewiß vorzüglich verdient dieses Bisthum verleihen (Winter 1934). A obavy císaře Josefa byly jistě opodstatněné.

Od té doby se industriální výuka v mnohých školách děje na úkor všeobecného vzdělání. Tak třeba děti ve Zlaté Koruně a Táboře, jak uvádí Lom (1957), vyráběly takové množství produktů, že stačily pracovat pro manufakturu v Linci. Podobný případ ličí i Pešek (1918), že žáci z německobrodských škol zásobovali dílny ve Švechatech. Děti z industriální školy v Brandýse n/L., které nepřekročily 9. rok života, upletly během jednoho roku 214 párů punčoch. V této škole jiné děti během dvou let sepredly 455¹/₂ libry bavlny a r. 1780 31 dívek upředlo od 1. dubna do 31. srpna 176¹/₂ libry bavlny.

Jistěže s takovým přetěžováním dětí nelze souhlasit a patrně to nebylo ani v intencích zakladatele. S finančním zainteresováním dětí ve školách polemizuje neznámý autor (Anonym 1785). Tento pedagog doporučuje sice industriální výuku, ba ještě ve větším měřítku než sám Kindermann, chce zavést toto vyučování i do gymnasií a reálék, ale na první místo klade didaktickou stránku této výuky, její honorování staví do pozadí.

Přesto však se udržel systém Kindermannův. Kindermann byl totiž výborný psycholog, znal lidi a přijímal je „tak jak jsou“, jak říkal. Znal jejich touhu po penězích, a proto, když se snažil uvést svou reformu v život, věděl, že prorazí jen tehdy, bude-li přinášet pravidelná docházka dětí do školy ihned viditelné výsledky, tj. peníze. Ovšem jak již řečeno — výdělek, který na jedné straně dovedl tyto školy k rozkvětu, stal se i jejich zkázou. Někteří kritikové industriálního školství nepřiznively posuzovali skutečnost, že děti při manuální práci dělají jen jednostranný

pohyb, a to je na újmu jejich zdraví. To byla jistě správná připomínka. Když uvážíme, že děti ve věku od 7 do 13 let měly denně alespoň 4 hod. všeobecné výuky a pak zpravidla ještě 3 hod. industriální výchovy, že na mnohých školách musely předkládat práci, kterou doma vykonaly o sobotách a nedělích, pak uznáme, že to mohlo zanechat stopy na jejich tělesném vývoji. Kindermann se brání této kritice a poukazuje na to, že v horských oblastech naší vlasti ještě menší děti celý den předou a tkají, a přece z nich vyrůstají krásně urostlí a zdraví lidé. Práce prý dětem nevadí, ale největší metlou je zahálka.

Mezi další a závažné námitky, které vzneslo hned několik Kindermannových životopisců, především pak Šafránek (1907) patří, že veškerá jeho školská reforma vedla k tuhé germanizaci. Vybočovalo by z rámce této práce posuzovat, do jaké míry Kindermann poněmčoval české obyvatelstvo. Tomu přispělo již zrušení Královské české kanceláře dvorské z 1. 5. 1749 a všechny další dekrety z r. 1765 a 1770 o preferování němčiny na českých školách a zatlačování češtiny ze škol vůbec. Jisté je, že mnohé obce, do té doby české, se v posledních desetiletích 18. stol. germanizovaly.

Na druhé straně je nutno uznat, že Kindermann v bývalé jezuitské tiskárně vydal za svého působení řadu českých knih, z nichž mnohé měly zemědělskou tematiku a právě proto nás především zajímají (např. Amortovo Uvedení, jak snadným a sprostným způsobem se hedvábné dílo konati má) nebo pojednávaly o výuce zemědělství na industriálních školách (Díl druhý Knihy ke čtení pro sedlské školy bez otázek k užívání žákům, Praha 1780 s připojenými Všeobecnými sedlského hospodářství pravidly domácího hospodářství, Praktická kniha ruční pro učitele škol městských i venkovských 1790, Amortem přepracovaná Knížka průmyslová, Pařízkův Obraz dokonalého učitele 1791 apod.).

Kindermann ovšem při zdánlivé nestrannosti rozhodně němčinu preferoval a její znalost považoval za nezbytně nutnou pro každého Čecha, ať byl jakéhokoliv stavu. O jeho germanizačních snahách je přesvědčen, na základě svých dlouholetých studií, i Lom, jak uvádí ve svých publikacích (1957, 1968). Uznává, že byl Kindermann sice „velký školník“, jak o něm říkali současníci, ale zároveň i tuhý germanizátor. Je přesvědčen, že jeho školy sloužily germanizaci, a proto byly mnohými pedagogy odmítány, a proto i později byla jeho práce přijímána s nedůvěrou.

Lom rovněž správně poukazuje na to, že Kindermannova myšlenka, aby žáci svým výdělkem pomáhali vydržovat školy, je veskrze nesprávná. Místo aby se snažil přimět vládnoucí vrstvy — velkostatkáře, majitele manufaktur atd. k podpoře školství jím zakládaného, chtěl spojit vyučování s výdělečnou činností dětí. Lom ve svém hodnocení těchto škol dále píše: „Práce na Kindermannových školách byla dvojího druhu: práce dětí pro manufaktury, což třeba zcela zavrhnout a praktická činnost žáků v zemědělství. Tato myšlenka zasluhuje si pozornosti, kdyby byla finančně a organizačně zajištěna. K tomu bylo třeba odborně zemědělsky vzdělaných a také náležitě placených učitelů, dále pak hospodářských objektů při školách, kde by se žáci cvičili. To však vyžadovalo značný investiční a provozní náklad, který nemohli platit rodiče — vykořisťování poddaní. Velkostatky se k myšlence postavily zcela negativně, neboť tvrdili, že jim není třeba robotníků školených, ale jen dobrých robotníků. Stát pro české školství nevěnoval téměř ničeho, ačkoliv České země byly pro něj zdrojem velkých příjmů“.

Na hodnocení Loma je si třeba zvláště všimnout té myšlenky, že idea Kindermannova — vyučovat již na základních školách zemědělství — je velmi pozoruhodná a jistě dobrá, ale při tehdejších nepatrných dotacích na školství ve větších rozměrech těžko proveditelná.

Jsou tu ovšem i jiné Kindermannovy myšlenky, s nimiž se jistě nemůžeme ztotožňovat nebo jsou přinejmenším diskutabilní. Některé názory Kindermannovy na výchovu venkovské mládeže jsou sporné, poplatné své době a lze je přijmout jen s určitými výhradami. Jsou to třeba jeho zásady o rozsahu výuky selského lidu. Je správné, že budoucí rolník potřebuje ze všeobecných znalostí jiné než obchodník nebo úředník. Aby byl dobrým hospodářem, nepotřebuje mít ani takové kvantum znalostí jako oni; ovšem zdůvodnění tohoto faktu je naprosto nesprávné. Kindermann se obává, že sedlák, mající příliš mnoho vědomostí, by nechtěl pracovat.

Několik soudobých pedagogů namítalo, že venkovská mládež, zvláště hoši, se v industriálních školách málo dovědí o nových metodách hospodaření, že snad se naučí ovocnářství, zelinářství, včelařství, ale ne vlastnímu hospodaření, neboť jen málokterá škola má k tomu vhodné cvičné objekty. I tato námitka je správná, jak již ukázal Lom. Daleko životnější byla výchova dívek podle Kindermannova než chlapců, jak je zřejmé již z toho faktu, že vyučování dívčím ručním pracím na školách obecných, měšťanských i hospodářských se zachovalo téměř nezměněno plných 175 let.

Ovšem nad všemi těmito nedostatky, které industriálnímu vyučování vytýkali současníci i pozdější kritikové, převládaly klady. Škoda, že Kindermann měl jen málo rovnocenných nástupců. Jak úzce byly pracovní školy spjaty s osobou jejich zakladatele, je nejlépe vidět z toho, že jejich počet klesá kolem r. 1800, to je v době těžkého Kindermannova onemocnění. Po jeho smrti jich většina zanikla. Je zajímavé, že se dále udržely v cizině, kde byly založeny podle našeho vzoru.

Zásadou koncepce i cílevědomým řízením industriálních škol se po více jak stoleté přestávce dostává školství v Čechách a na Moravě na dobrou úroveň. Čechy mají v té době vedoucí úlohu v pedagogice rakouské monarchie. Staly se „Mutterland der Schulreform“. Česká pedagogika se opět dostává do středu evropského zájmu i pozornosti. Kindermannova industriální škola je vzorem pro sousední státy. Během třicetileté existence pracovních škol na našem území bylo dosaženo pěkných výsledků na tehdejší dobu i možnosti. Byla tak upravena cesta pro další odborné vzdělání venkovské mládeže, na níž se až do té doby ve výuce nepamatovalo.

I když v 19. stol. industriální škola v té podobě, jak ji vybudoval Kindermann, v podstatě zanikla, nezanikla myšlenka, že je nutno nejširší vrstvy zemědělské mládeže poučovat o nových poznatcích v agronomii. Mnoho venkovských učitelů vyučuje zemědělství i nadále, třeba i jen v rámci jiných předmětů. Díky industriální škole vítězí myšlenka, že nelze zemědělství naučit pouhou tradicí, ale že i malý rolník potřebuje celou řadu odborných znalostí, aby mohl s úspěchem hospodařit. Ze základní všeobecné industriální školy se ještě pod vedením Kindermannova vyvíjí tak zvaná pokračovací škola pro venkovskou mládež s ukončenou školní docházkou, s výukou zaměřenou převážně na zemědělství, později pak nedělní školy, kratší zemědělské kursy a potom i odborné školy zemědělské různé délky trvání i různého stupně. Koncem 18. stol. se tedy zemědělství poprvé dostalo do učebního plánu venkovské mládeže a od té doby si tam své místo udrželo.

Literatura

- AIGNER 1879, Der Volks- und Industriereformator Bischof F. Kindermann. Wien.
ANONYM, 1785, Über die Bildung der Jugend zur Industrie. Praha.
BOUCHAL J. B., 1898, Dodatky k životopisu biskupa F. Kindermannova ze Schulsteinu. Vychovatel 13, Praha.

- FARSKÝ F., 1920, 1922, Příspěvky k dějinám hospodářského školství. Publikace MZ č. 1 a 6. Praha.
- HELFERT J. A., 1850, Die österreichische Volksschule. 1. d. Die Gründung der österr. Volksschule durch Maria Theresia. Praha.
- JAHNE A., 1897, F. Kindermann Ritter von Schulstein. Wien.
- KINDERMANN F., 1774, Nachricht von der Landschule zu Kaplitz. Praha.
- , 1776, Von dem Einflusse der niederen Schulen auf das gemeine Leben, auf die mittleren und hohen Schulen. Praha.
- , 1777–79, Einladung zu den öffentlichen Prüfungen an der k. k. Normalschule in der kleinen Residenzstadt. Praha.
- , 1790, Noch ein Wort über Armenfürsorge vom Probst Schulstein. Praha.
- , 1792, Nachricht an die Vorsteher böhmischer Ortschaften im flachen Lande, über die Frage: wie man in Böhmen die Industrie des deutschen Gebirgsbauers auf den puren böhmischen Landmann am besten verbreiten oder ins flache Land übertragen könne. Dresden.
- , 1792, Kurze Beschreibung des Probsten von Schulstein von der Entstehungs- und Verbreitungsart der Industrielassen in den Volksschulen. Dresden.
- KRETBÁ B., 1875, Stoletá vzpomínka na zavedení tereziánského řádu školního. Posel z Budče r. 6. Praha.
- LOM F., 1957, Vývoj zemědělství a zemědělského vzdělání v Čechách. Sborník VŠZ, Praha : 21–107.
- , 1968, Vývoj zemědělských věd a pokrok zemědělství na území ČSSR. Prameny historie zemědělství a lesnictví 6. Praha : 245 s.
- MATTUŠKA A., 1886, O škole kaplické faráře F. Kindermanna. Pedagogium 6, 8. Praha.
- NICOLAI F., 1788, Beschreibung einer Reise durch Deutschland und die Schweiz im Jahre 1781. sv. 4. Berlin : 645.
- PEŠEK J., 1918, Industriální školy v Čechách. Praha.
- RÖSSLER M., 1817, Systematisches Verzeichnis aller in den Baumschulen der Podiebrader Dechantei entwickelten Obstsorten.
- ŠAFRÁNEK J., 1907, Pravda o školách v království Českém za vrchní správy Kindermannovy. Osvěta 37, Praha.
- ŠEBEK S., 1969, P. Matěj Rössler, zakladatel českého ovocnářství. Poděbrady.
- TIBITANZL J., 1905, Die Bedeutung Kindermanns für das Schulwesen. Pädagogische Zeitfragen 6. München.
- TOISCHER V., 1922, F. Kindermann. Lehrenfortbildung 7. Praha.
- VOLF M., 1967, Významní členové a spolupracovníci Vlastenecko-hospodářské společnosti v království Českém. Prameny historie zemědělství a lesnictví 2, Praha, 192 s.
- WEIß A., 1906, Geschichte der thesesianischen Schulreform in Böhmen. Wien.
- , 1906, F. Kindermann und die Landschule in Kaplitz. Ebenda 6. Wien.
- WINTER E., 1934, Ferdinand Kindermann Ritter von Schulstein. Praha.
- ZELENKA J., 1894, Obrazy z dějin vychovatelství. F. Kindermann, 6. Vychovatel 9. Praha.
- Státní archiv Litoměřice, arch. materiály.
- Státní archiv Litoměřice, fasc. biskupský archiv-Lindermann, arch. mat.
- Státní archiv Litoměřice, pobočka Žitenice.

Došlo dne 6. 2. 1970

Vyučování zemědělství v Čechách a na Moravě na základních školách na konci 18. stol.

Velké změny v ekonomice si vynucují koncem 18. stol. ve většině evropských zemí rozsáhlé školské reformy. Ve výuce získává své místo praktická stránka. Za vlády Marie Terezie dochází i v Rakousku k reformě školství. Představitelem školské reformy v Čechách je F. Kindermann. Tento pedagog se zaměřil na opravu nejnižšího školství. Při základních školách zřizuje tzv. industriální třídy, v nichž se žáci učí novým metodám zemědělství, zpracovávání průmyslových plodin, popř. řemeslu. V poslední třetině 18. stol. vzniklo těchto škol na 500. Mnohé z nich dosáhly vysoké úrovně. Pro vzdělání učitelů byla založena v Praze u sv. Štěpána hlavní škola, připravující pedagogy pro venkovské školy.

Pod bezprostředním vedením a dozorem Kindermanna měly industriální školy úspěch. Kindermann dbal na to, aby učitelé nezneužívali manuální práce dětí, která byla honorována, a nenutili žáky k výdělku na úkor základního učiva. Jak úzce byla tato škola spjata s osobou svého zakladatele je nejlépe vidět z toho, že po jeho smrti postupně zanikla. Delší dobu se udržela v sousedních státech, zvláště v Německu, kde byla založena podle našeho vzoru. I carevna Kateřina zmodernizovala ruské školství na základě Kindermannovy reformy.

Nejvýznamnější industriální školy, v nichž se učilo zemědělství, byly v Praze u sv. Štěpána, v Mělnice, Brandýse, Zbirohu, Klatovech a Poděbradech. Výsledky výuky zemědělství, v některých z nich, byly tak pronikavé, že někteří historikové zemědělství je považují za první zemědělské školy.

В конце 18-го века крупные экономические перемены в большинстве европейских стран приводят к значительным школьным реформам. В процессе обучения практическая его сторона приобретает свое прочное место. Во время правления Марии Терезии в Австрии тоже происходит школьная реформа, представителем которой в Чехии становится Ф. Киндерманн. Этот педагог занялся преобразованием низших школ, создав при начальных школах так называемые индустриальные классы, в которых ученикам преподавали новые методы сельского хозяйства, обработку индустриальных культур или кустарные работы. В последнюю треть 18-го в. таких школ насчитывалось более 500. Многие из них достигли высокого уровня. Для обучения учителей в Праге у св. Степана была создана главная школа, в которой готовились педагоги для сельских школ.

Под непосредственным руководством и надзором Киндерманна индустриальные училища имели успех. Киндерманн следил, чтобы учителя не злоупотребляли ручным трудом детей который оплачивался, и не заставляли учеников зарабатывать за счет усвоения основной учебной программы. Насколько тесно эти школы были связаны со своим создателем видно из факта, что после его смерти они постепенно перестали существовать, хотя в некоторых соседних государствах, особенно в Германии, где они были созданы по чешскому образцу, эти школы просуществовали дольше. И царевна Екатерина модернизировала русское учебное дело на основе реформы Киндерманна.

Самые известные индустриальные училища, в которых преподавали сельское хозяйство, находились в Праге (у св. Степана), в Мелнице, Брандисе, Збирог, Клатовах и Подебрадах. Результаты обучения сельскому хозяйству в некоторых из них были так высоки, что некоторые историки сельского хозяйства считают их первыми сельскохозяйственными училищами.

Tuition of Agriculture in Bohemian and Moravian Basic Schools towards the End of the 18th Century

The great changes, taking place in the economy towards the end of the 18th century, necessitated extensive school reforms in the majority of European countries. The practical side of tuition was gaining in importance within the tuition process. The school reform in Austria was performed under the reign of Empress Maria Teresa. The representative of the school reform in Bohemia and Moravia was F. Kindermann, a pedagogue who concentrated on the reform of the lowest levels of schools. As part of the basic schools he introduced so-called industrial forms in which the pupils learned about new agricultural methods, about the processing of industrial plants and about various trades. Around five hundred of these schools were in existence by the latter third of the 18th century, many of them attaining a high standard. A special school for the education of teachers was set up in Prague, at St. Stephen's Church, to prepare paedagogues for this kind of village schools.

Being personally guided and supervised by Kindermann, these industrial schools proved to be very successful. K. Kindermann saw to it that the teachers did not misuse manual child labour (which was remunerated), and did not force the children into earning money at the cost of the remaining syllabus. The close linkage between these schools and the person of Kindermann is best documented by the fact that they gradually ceased to exist after his death. However, they continued to operate for some time in the neighbouring countries, especially in Germany, where they had been founded according to our model. Also Czarina Catherine modernised the Russian school system on the basis of Kindermann's school reform.

The most important industrial schools, where agriculture was included in the syllabus, were opened in Prague (at St. Stephen's Church), in Mělník, Brandýs, Zbiroh, Klatovy and Poděbrady. The results attained in some of these schools were such that certain historians consider them to be the first agricultural vocational schools.

Adresa autora:

Dr. Blanka Němečková, Vysoká škola zemědělská, fakulta provozně-ekonomická, Praha-Suchbát